

milieux influents du royaume dano-norvégien. Nous savons qu'un édit de tolérance fut rendu à Christiania en 1646 par le roi en faveur des étrangers en Norvège. Et il est communément admis que cet édit est dû aux efforts du vice-roi Hannibal Sehested. Cette tolérance n'était pas du goût de tout le monde, mais plusieurs faits, tirés de la correspondance autographe du roi, surtout dans les dernières années de sa vie [1645—1648] dénotent une préoccupation nette de sa part en faveur d'une liberté religieuse plus étendue. Avant qu'Ulfeldt partit en ambassade pour la Hollande et la France [été 1646], le roi lui-même avait demandé à son Conseil d'Etat si l'ambassadeur n'y devait pas offrir la liberté de religion tant pour les calvinistes que pour les catholiques. D'autres sources révèlent un parallélisme frappant entre les tentatives du roi en ce sens et la présence à Copenhague d'Hannibal Sehested. Une lettre, enfin, du jésuite hollandais Gotfried Franken, datée de Copenhague 9 avril 1650 et publiée récemment, nous apprend que Sehested et d'autres nobles de ses amis l'avaient prié de venir à Christiania. Tous ces faits convergents semblent indiquer qu'Ulfeldt n'a entrepris ses pourparlers avec Barclay et de Bagni qu'en plein accord avec le roi et Hannibal Sehested.

III.

Hvem var forfatteren til Sur le système continental et sur ses rapports avec la Suède?

Nogle bidrag til en gammel diskussion.

AF

Bengt Hasselrot.

I Stockholmsposten 4. marts 1813 kunne man læse følgende notits: »af en i Hamburg nyligen utkommen Brochure under Titel: Sur le Système continental et sur les (sic!) rapports avec la Suède, Hambourg, 1813, au mois de février, hafwa några exemplar blifwit inlemnade i Mag. Wiborgs Bokhandel. Priset är 32 skilling b:o.« I den lille bog (VI + 94 s.) skildres først i korte træk Frankrigs ekspansion under Direktoriet og Napoleon, og Napoleons hensynsløse erobringspolitik brændemærkes: Ver-

densherredømmet er hans mål. Resultatet vil blive en ulykke for hele verden og have udmattelse og utilfredshed til følge, selv i det trælbundne Frankrig. Verden fæster først og fremmest lid til England, hvor friheden har fundet tilflugt ligesom Noah i arken. Under feltråbet *Før havenes frihed!* vil Napoleon ophidse kontinentet mod briterne. Hans våben er fastlandsspærringen, hvis for alle parter, dog mindst for England, ødelæggende virkninger beskrives med veltalenhed. Samtidig forsvarer Englands negative syn på havenes frihed i krigstid varmt. Skriftets sidste fjerdedel er helliget Sveriges stilling under den stedfindende konflikt. Neutralitet var en farlig og uværdig holdning for et land med stolte traditioner, og den neutrale har ingen løn at vente. Danmark var et eksempel på den misère og det vanærende afhængighedsforhold, et forbund med Napoleons Frankrig kunne føre til. Finland skulle anvendes som lokkemad, men et Finland på svenske hænder ville blive en kilde til stadig konflikt med Rusland. En alliance med England og Rusland var den eneste rigtige udvej. Norge skulle indlemmes i Sverige, som så ville få afrundede, naturlige grænser, samtidig med at Danmark blev straffet for sin snart passive, snart aktive medvirkning i Napoleons skændigheder. Norges forening med Sverige ville for altid gøre Sverige til Englands naturlige allierede, og England ville sikkert som pant på sit venskab skænke Sverige kolonier. Til slut hyldes Bernadotte, hvis ædle person og kloge politik allerede tidligere i skriftet et par gange er blevet fremhævet på Bonapartes bekostning.

Pamfletten havde i det mindste to formål: at propagere for den såkaldte 1812-politik blandt svenskerne og at skabe goodwill for svenske krav under de stedfindende forhandlinger med England ved smiger og ved at søge at fremstille dem i et for englænderne så tiltalende lys som muligt¹. Man kan være i tvivl om, hvad det var hovedformålet med den. Men en ting

¹ Man kan sige, at pjecen udkom noget for sent, eftersom alliance- og subsidietraktaten England-Sverige blev undertegnet i Stockholm netop 3. marts 1813. Men den kunne også tænkes at komme til nytte i England for parlamentsdebatten om denne pagt.

måtte være klar for alle: pjecen kunne ikke være trykt i Hamburg, da denne by først 12. marts 1813 blev rømmet af franskmændene. Så kunne Paris lige så godt have været opgivet som trykkested. Man kan forbavses over denne naive mystifikation, men da Sverige endnu ikke var i krig med Napoleon, kunne det imidlertid anses for passende at tilsløre de rigtige forhold; disse blev dog snart kendt og behøver derfor ikke engang at diskuteres: trykkestedet var Stockholm og bogtrykkeren var Carl Delén (eller Deleen), hvis speciale det var at udgive franske bøger. Han blev anset som en fortræffelig korrekturlæser og havde allerede tidligere arbejdet for kronprinsen¹. Desto mere er spørgsmålet om forfatterens identitet blevet debatteret. Uden egentlig begrundelse gættedes der på nogle svenskere². Men alle nogenlunde indviede vidste, at valget blot kunne stå mellem de to celebre udlændinge, som 1812—13 gæstede Stockholm og stod højt i kronprinsens gunst, Mme de Staël og hendes ven og litterære rådgiver (og hendes børns lærer) August Wilhelm Schlegel. Da Mme de Staël utvivlsomt var den mest kendte af de to (kun fosforisterne sværmede særlig for Schlegel), og da bogen var skrevet på udmærket fransk, fik hun i almindelighed æren — eller skylden —³ for forfatterskabet både i

¹ Se *Svenskt Biografiskt Lexikon*. — Schlegel, *Sämtliche Werke* VIII (1846), 255 not., ironiserer mod Delén, som først efter at have tjent store penge på bogen begyndte at betvivle Napoleons storhed. Det vidner i hvert fald om Schlegels beskedenhed, at han ikke tilskrev pamflettens stil og argumenter dette forandrede sindelag.

² Brinkman, Mme de Staëls gamle bekendt, var blevet udpeget. Idet han sender *le Système continental* til Martina von Schwerin, sørger han for at dementere dette rygte. Bogen var, fortsatte han, »skreven i Tyskland eller av en tysk«, og han delte ikke på alle områder forfatterens meninger. Rosenstein kunne nok, antydede han, give nærmere oplysninger. Den forsigtige Brinkman vidste uden tvivl selv god besked, men ville ikke røbe noget, som endnu blev betragtet som en statshemmelighed.

³ Man kan f. eks. forestille sig med hvilken harme en Tegnér må have læst pjecen. Se Hjelten: »Hvarför smädar du mig ständigt, ögonblickets lumpna skara, utan vilja, utan merg?« — G. C. von Döbeln forfattede på fransk — til kronprinsens brug? — et skrift mod *le Système continental* og udgav det ved senere lejlighed. Döbeln satte ikke englænderne højere end

Sverige og i udlandet. Det mente man i hvert fald i Rusland, og både i Tyskland, England og Amerika udkom nogle oplag af *le Système continental* med angivelse af Mme de Staël som forfatterinde. Et i Norden bekendt vidnesbyrd herom er A. A. Feldborgs protestskrift mod *le Système continental: Cursory Remarks on the Meditated Attack on Norway Comprising Structures on Madame de Staëls »Appeal to the Nations of Europe«*. London, aug. 1813.

Efter at Napoleon var blevet fordrevet i 1814 og alle grunde til anonymitetens bevarelse var bortfaldet, besørgede Schlegel imidlertid selv en pariserudgave af skriftet. Hans navn prydede titelbladet¹. Den indgik også, i forkortet form, i en senere ud-

franskmændene og ønskede, at Sverige skulle forblive neutralt. Han ville ikke helt afskrive alle forhåbninger om et svensk Finland og nærede moralske betænkeligheder angående retmæssigheden af en erobring af Norge. Se Sture M. Waller: *Georg Carl von Döbeln* (Lund 1947), 392 ff., hvor man også kan finde begejstrede samtidige svenske udtalelser om Schlegels skrift. *Swensk Literatur-Tidning* (24. april 1813) forklarer sig indforstået med hovedresultaterne i *le Système continental*, men kritiserer (9. oktober 1813) en anden pjece af Schlegel (*Betraktelser öfwer Danska Regeringens politik*): »man bör vara rättvis äfwen emot fienden«. Også fra Tyskland kan man citere varierende bedømmelser; K. L. von Knebel anbefaler skriftet varmt til Charlotte von Schiller (23. december 1813) (*Charlotte von Schiller und ihre Freunde*, udg. af L. Ulrichs, III (1865)). På opfordring fra russisk side roser Kotzebue det modstræbende; han var Schlegels modstander og lader som om han ikke vidste, hvorvidt Schlegel eller Mme de Staël var forfatteren (Paul Czygan: *Zur Geschichte der Tagesliteratur während der Freiheitskriege I* (Leipzig 1911), 244). Brinkmans gamle veninde Rahel Levin ytrer sig i indignerede vendinger (27. april 1813) (*Aus dem Nachlass Varnhagens von Ense. Briefwechsel zwischen Varnhagen und Rahel III* (Leipzig 1875), 57). Rahel hadede Mme de Staël, formentlig også hendes kreds, og disse følelser blev fuldtud delt af Gentz, hvilket tydeligt ses i hans højt ubehagelige brev til Rahel (15. juni 1814) (*Schriften von Fr. von Gentz. Ein Denkmal von Gustav Schlesier I* (1838), 176—177). Det kan være mærkeligt i denne sammenhæng at minde om en af Napoleon inspireret artikel i *Journal de Paris* (14. oktober 1813): »Lad ham (Bernadotte) så løbe rundt på fastlandet indtil hans time kommer, lad ham spadseres eskorteret af folk som Kotzebue, Gentz, Schlegel og alle de foragtelige smædeskriblere, som står i det engelske oligarkis sold.«

¹ I forlæggerens forord står der udtrykkelig: Den blev udgivet under

gave af hans samlede værker. Alligevel var rygterne om Mme de Staëls forfatterskab eller i det mindste medarbejderskab sejglivede og genfindes ofte i litteraturen, og man møder dem også i marginalnoterne til bibliotekseksemplarerne af *le Système continental*. I sin kendte bog *Mme de Staël et Napoléon* (Paris 1903), 328 ff. har Paul Gautier, støttet på psykologiske og stilistiske argumenter, hævdet, at Mme de Staël skulle have inspireret hele pjecen og egenhændigt skrevet i det mindste dens forord og anden halvdel. Louis Bobé har i sin disputats om Frederikke Brun¹ fuldstændigt sluttet sig til dette synspunkt. Men derudover har indtil lige for nylig alle kompetente forfattere accepteret Schlegels forfatterskab uden forbehold. Således Johannes Wickman², Brandt³, Höjer⁴, Scott⁵, Mme de Pange⁶, Schazmann⁷, Longchamp⁸ og Waller⁹. Undtaget herfra er Halvdan Koht. Han har i Washington fremdraget et dokument, et brev af 24. juni 1814, hvori De Forenede Staters nyudnævnte minister i Stockholm, Jonathan Russell rapporterer hjem, at Mme de

den svenske kronprins' auspicer, hvorved forfatteren belønnedes med et strålende hædersbevis og desuden med en post i hans personlige stab.»

¹ *Frederikke Brun, født Münter og hendes Kreds hjemme og ude* (København 1910), 271. — En meningsfælle til Gautier-Bobé er Yngvar Hauge: *Carl Johan, III* (Oslo 1942), 171.

² *Mme de Staël och Sverige. Bidrag till madame de Staëls biografi* (Lund 1911), 130.

³ *August Wilhelm Schlegel. Der Romantiker und die Politik*, (Stuttgart-Berlin 1919), 155 ff.

⁴ T. T:son Höjer i *Svensk Personhistorisk Tidskrift*, XXXVIII (1937), 75.

⁵ *Propaganda Activities of Bernadotte 1813—1814*, i *Essays in the History of Modern Europe*, Ed. by Donald McKay, (New-York London 1936), 16—40.

⁶ *Auguste-Guillaume Schlegel et Madame de Staël* (Paris 1938), 401.

⁷ *Bibliographie des œuvres de Mme de Staël* (Paris-Neuchâtel 1938), 69.

⁸ F.-C. Longchamp, *L'œuvre imprimé de Madame Germaine de Staël 1786—1821*, (Lausanne-Genève 1949) nr. 111, 74—75. L. citerer næsten ordret sin eneste kilde, Barbiers *Dict. des ouvrages anonymes*, IV (1879).

⁹ Se s. 257, n. 3. — I samme retning udtaler sig også Anton Blanck i *Tegnér's »Hjälten« — ett inlägg i den publicistiska kampanjen på hösten 1813* (Karl Johansförbundets Handlingar (1931—1934), 17—33) og Alma Söderhjelm; *Carl Johan* (Stockholm 1939), 278.

Staël har skrevet *le Système continental*: »Dette er ikke blot en overbevisning hos de mest velinformerede personer, med hvem jeg har diskuteret emnet, men der er et andet vidnesbyrd af meget afgørende karakter. Et af mine tjenestefolk i Stockholm har her stået i Mme de Staëls tjeneste. Da jeg viste ham bogen og spurgte, om han kendte noget til forfatteren, erklærede han uden tøven, at Mme de Staël havde skrevet den. Han havde set hende i færd med arbejdet og sagde, at kronprinsen havde aflagt hende flere private besøg, mens hun var optaget af det.«¹ Med dette vidnesbyrd og en omskrivning af Gautiers teorier lader Koht sig nøje. Ganske vist er dette blot en detalje i Kohts afhandling, og det er muligt, at han ville være kommet til en modificeret opfattelse, hvis han i Washington havde haft større bibliografiske ressourcer til rådighed. Jeg har dog i hans udtalelser fundet tilstrækkelig grund til at undersøge i hvilket omfang det kunne være muligt at fremdrage mindre kendte eller helt ukendte dokumenter, egnede til yderligere at belyse forfatterskabet til *le Système continental*. Resultatet er ikke blevet sensationelt, originalmanuskriptet har jeg ikke fundet, end ikke eksemplarer med forfatterdedikation². Men i danske og svenske biblioteker og arkiver har jeg dog gjort nogle fund, som kan motivere en kort artikel. Og som grundlag for en stilundersøgelse har jeg, så vidt gørligt, gennemlæst alt, hvad

¹ *Bernadotte and Swedish-American Relations, 1810-1814* (The Journal of Modern History XVI (1944) 265-285, specielt 276). -- Skønt Mme de Staël havde reddet størstedelen af sin likvide formue over til Amerika, kviede hun sig ikke ved at chokere fremtrædende amerikanere som J. Q. Adams med sine anglofile udtalelser. I Amerika var man altså på forhånd tilbøjelig til at tro, at hun havde forfattet *le Système continental* med dets for amerikanerne uvelkomne forsvar af englændernes syn på havenes frihed. Se R. L. Hawkins: *Madame de Staël and the United States* (Harvard Studies in Romance Languages VII (1939)).

² På titelbladet af Uppsala Universitetsbiblioteks eks. af *Om Continentalsystemet* står med blæk: »af A. W. Schlegel och öfversatt samt ökad af fru friherr" Staël född Necker» og længere nede: »Mig gifvet af frih" Staël v. Holstein.» Desværre savnes angivelse af, hvem der har været den første ejer.

Schlegel har skrevet på fransk, det være sig udgivet som uudgivet.

Vigtigst er det vel at konstatere, at de to nærmest implicerede, Mme de Staël og Schlegel, gentagne gange, utvetydigt og konsekvent, har sagt, skrevet og trykt, at Schlegel var pjecens ophavsmand. Kendt er to dedikationsbreve, til Carl Johan og til Alexander, som Brandt har udgivet efter Schlegels koncept¹. Til sin landsmand og homme d'affaires i St. Petersburg, Galiffe, skriver Mme de Staël i et bekendt brev (7. maj 1813): »Det er Schlegel, som har skrevet den; jeg blander mig ikke på den måde i politik«, og hun tilføjer lidt hovmodigt, men i overensstemmelse med sandheden: »Hvis jeg engang skulle offentliggøre noget derom, måtte det blive ud fra et filosofisk synspunkt.« I korrespondancen mellem Mme de Staël og Schlegel taler han stadig om *mon système*, hun om *votre brochure*. I et brev af 10. december 1813 kan man, som Mme de Pange rigtigt bemærker, se, hvordan Schlegels sårede forfatterforfængelighed taler: »Man tillægger Dem skriftet om *le Système continental*, og man mener at kunne gendrive det udfra en tåbelig oversættelse. Hvad er det dog for et tobenet bæst, der har skrevet dette?« (Naturligvis Feldborg.) I breve til tyske forlæggere og kolleger (Perthes, Brockhaus, Varnhagen von Ense) finder Schlegel ofte anledning til at ytre sig om sit skrift. Jeg citerer blot et, til Campe i Hamburg (9. april 1813), mindre kendt da det ikke er medtaget i Körners udgave af Schlegels breve: »Jeg har skrevet til H. E. Perthes og sendt ham et af mig på fransk forfattet flyveskrift angående kontinentalsystemet, ud-

¹ Jeg anser det for sandsynligt, at brevene angår *le Système continental*, men det er ikke absolut udelukket, at de er blevet sendt samtidig med en omarbejdelse af Schlegels *Mémoire sur l'état de l'Allemagne et sur les moyens d'y former une insurrection nationale*. Det faktum at brevene i stor udstrækning handler om tyske forhold tyder herpå. Det eksemplar af *le Système continental*, der var bestemt for Alexander, blev afsendt gennem den russiske minister i Stockholm, og han omtaler ikke nogen følgeskrivelse fra Schlegel (se ndfr. s. 267). Havde det daterede originalbrev til Carl Johan været bevaret, hvilket ikke synes at være tilfældet, ville hele denne diskussion være overflodig.

givet her for halvanden måned siden. Jeg ønsker at se det genoptrykt i Tyskland og udbredt overalt, hvor det kan komme hen.«¹ Så gengiver jeg en billet (uudgivet) til Jacob de la Gardie fra Mme de Staël (desværre ikke dateret)²: »M. Schlegel n'ayant pas été présenté au roi désirerait, Monsieur le Comte, que vous eussiez vous même la bonté de lui remettre cette brochure de sa part. Soyez assez bon pour vous charger de cet hommage. Mille amitiés.« Det omtalte skrift kan næppe være noget andet end *le Système continental*.

I et brev (17. april 1813) til Benjamin Constant skriver Madame: »L'écrit de Wilhelm en français vous est-il parvenu?«³ Opfordret af Constant og for at takke Carl Johan for en lige tildelt Nordstjerneorden publicerede Charles de Villers en meget rosende anmeldelse af *le Système continental* i *Göttingische Gelehrte Anzeigen* (1. januar 1814). Uden navns nævnelse identificerer han forfatteren tydeligt nok: »Vi hører her, ikke uden beundring, en sagkyndig bedømmelse, på rent fransk, over politik og statsøkonomi af en tysk forfatter (påstår man), som vi hidtil var vant til kun og under stort bifald at høre udtale sig om poesi, kritik og kunstfilosofi.« I registret til årgang 1814 står Schlegel udtrykkeligt angivet som forfatter. Også fra England kan der hentes oplysninger af interesse. Den svenske minister i London, Rehausen, indrapporterer til Engeström (6. april 1813)⁴: »J'ai fait re-imprimer ici et distribuer même de l'autre côté de la Manche le pamphlet intitulé: Sur le Système continental et sur ses rapports avec la Suède.« Pjecen tryktes blandt andet i det fransksprogede emigranttidsskrift *L'Ambigu* (numrene 360—361, 30. marts og 10. april 1813; redaktøren, Peltier, virkede samtidig — pengenes magt kan være stor — som ivrig legitimist og stor Bernadottebeundrer). Num-

¹ Se J. KÖRNER, *Die neueren Sprachen* XXXVII (1929), 55—58; ang. datoen for skriftets publikation se endvidere s. 273 not. 3.

² Lunds Universitetsbibliotek, De la Gardieska samlingen, 327.

³ *Lettres de Madame de Staël à Benjamin Constant*, p. p. la Baronne de Nolde (Paris 1928).

⁴ Sv. Riksarkiv, *Anglica*.

mer 361 slutter med en slags »leder«, hvor det bl. a. hedder om *le Système continental*: »Om hvilken forfatter eller hvilke forfattere, som har haft med dets redaktion at gøre, er der delte meninger; men efter den mængde af bemærkelsesværdige, skarpsindige og bidende træk, som skriftet indeholder, og efter den velfortjente lovtale deri over den britiske regerings politik med dens standhaftighed og dens højsindethed har flere iagttagere ment at genkende den franske Corinnas åndrige og levende stil, nu omplantet til Odins og Oscarenes land . . .« Man tager næppe fejl, hvis man gætter på, at Peltier har skrevet disse linjer for at imødekomme et ønske fra den svenske regering. Men Mme de Staël var knapt ankommet til London før hun fremkom med et dementi (*L'Ambigu* nr. 369, 30. juni 1813): »Da vi anmeldte den nylig offentliggjorte brochure om kontinental-systemet, tillagde vi baronesse de Staël forfatterskabet. Senere har vi fået vished for, at forfatteren til dette i sandhed bemærkelsesværdige skrift er den hannoveranske litterat August William(!) Schlegel, der følgelig er den engelske konges undersåt . . .«¹.

Det undrer mig også, at ingen i denne sammenhæng har undersøgt, hvad Mme de Staël selv har skrevet om forfatterskabet til *le Système continental* dels i *De l'Allemagne* (II, kap. 31), hvor hun skriver: »Wilhelm Schlegel, hvem jeg nævner som Tysklands førende litterære kritiker, er forfatter af en brochure på fransk, der nylig er offentliggjort under titlen: *Reflexions (sic!) sur le système continental*.«² — dels i *Considérations sur la Révolution française* III, 347, hvor der læses: »Gentz og Schlegel har i deres skrifter om fastlandsspærringen særdeles godt behandlet fordele og mangler ved Englands maritime opkomst.«

Fra Carl Johan findes ingen direkte udtalelser i denne forbindelse, men den kendsgerning, at Schlegel maj 1813 fik Vasa-

¹ Der følger så et par sider om Schlegels liv og værk, ojetsynligt forfattet af Mme de Staël, men som mangler i alle bibliografier.

² Mme de Pange har fra manuskriptet til *De l'Allemagne* citeret en udførligere version af dette sted (456—57).

ordenen og titel af regeringsråd, må anses for temmelig vel-talende. Og Schinkel-Bergman bygger formodentlig her som så ofte på originaldokumenter eller på informationer fra højeste sted, når han skriver (VII, 45, not.): »Sur le Système continental . . . blev skrevet på kronprinsens opfordring af A. W. Schlegel og havde desuden prinsen at takke for nogle af sine mest vellykkede sider.«

Danmarks chargé d'affaires i Stockholm, Baudissin, havde også god grund til at rapportere alt om *le Système continental*. Hans depecher, som findes i rigsarkivet i København, er en hyppigt anvendt kilde, men følgende er aldrig blevet bemærket: »J'ai l'honneur d'envoyer ci-joint à Votre Excellence une brochure française, qui a fait beaucoup de sensation ici. L'auteur, qui au moins ne manifesta pas trop de modération dans ses principes, ne m'est point connu.« (en clair, depeche 27, 5-3-13, s. 2). På næste side fortsætter Baudissin, nu i kode: »Les revers, qu'ont essayés les Français, ont singulièrement monté les esprits du public contre l'Empereur, et on lit avec avidité l'imprimé ci-joint dont l'auteur est Mr August Schlegel.« Fire dage senere hedder det: »La brochure sur le Système continental est déjà presque vendue.«¹ Baudissin er i usædvanlig grad et fuldgodt vidne i dette spørgsmål. Omend Danmarks (endnu loyale) repræsentant var han ven med Schlegel; nogle måneder i forvejen havde han introduceret den unge Heiberg hos den af dem begge beundrede store tyske romantiker. Med Mme de Staël omgikkes han intimt og udvekslede indiskretioner. Fruen ville oven i købet gerne have ham til svigersøn, og at Baudissin virkelig på denne tid var interesseret i Albertine de Staël, kan man se af den iver, hvormed han af sin chef, Rosenkrantz,

¹ Jeg kender i det mindste tre Stockholmsudgaver på fransk af *le Système continental*. To af dem har nøjagtig samme paginering, samme tryktype o. s. v. Formatet er noget forskelligt og på titelbladet til den udgave, der har det største format og den største type bogstaver, findes en accent grave over præpositionen i *A Hambourg*. Sandsynligvis er denne den første udgave, da den findes i Carl Johans *privatissime* bibliotek på Rosendals lystslot. Desuden eksisterer en udgave med VI + 61 s. Samtlige er i oktavformat.

udbad sig en diplomatisk post i London, når lejlighed bød sig. Muligvis kan man, om man er overkritisk, indvende, at Baudissin ikke er uhildet, og at det ikke lå i hans interesse i København at afsløre sin tilkommende svigermøder som værende forfatter til et antidansk skrift. Det er bemærkelsesværdigt, at Baudissin mere end en gang indrapporterer, at Mme de Staël har søgt at påvirke Carl Johan i en for Danmark fordelagtig retning. Dette forhold turde være nogenlunde i overensstemmelse med sandheden. Ikke således at hun nærrede større danske sympatier. Hun foragtede f. eks. således dybt det danske enevælde (Cons. s. l. Rév. frçe, I, 11). Men politisk var hun ved dette tidspunkt optaget af to ting: så hurtigt som muligt at få Napoleon fordrevet og, under en eller anden form, at få ham erstattet med Bernadotte, som skulle garantere Frankrig en liberal forfatning. I de norske planer så hun et moment, der var egnet til at forsinke virkeliggørelsen af hendes yndlingstanke, ja rent ud sagt sætte den på spil. Men så snart hun indså, — og det var efter Baudissins afrejse fra Stockholm, — at Carl Johans stilling i Sverige ville blive uholdbar, hvis han ikke kunne tilbyde en erstatning for Finland, og efterhånden som Danmark påny måtte nærme sig Napoleon, blev hun en ivrig tilhænger af Norges erobring¹. Hendes mange breve, publicerede og upublicerede, til kronprinsen handler konstant om dette emne; 2. juli 1813 meddeler hun, at hun til Castlereagh har sagt, at Danmark blot var en fransk provins. Alt i alt tror jeg, at Baudissins rapporter er pålidelige og utendentløse.

Takket være Baudissin vidste man i København, mod hvem man skulle rette sine svar i den pamphletkrig, som nu udbrød, og hvori deltog Manthey², Oxholm³ og familien Bruns huslæge,

¹ Denne udvikling kan tydeligt følges i Mme de Staëls breve til Frederikke Brun. Dr. Bobé har udgivet afsnit af dem og har set dem i original. Nu siges de at være forsvundne.

² Med pjecen *Épître à Monsieur Auguste Guill. Schlegel bel-esprit, actuellement aux gages de Son Altesse le Prince Royal de Suède*. Par un Suédois. A Stockholm, août 1813(!).

³ *Anmerkninger i Anledning af det nylig i Sverrig . . . udkomne Skrift: Sur le système continental*, 1813 (under pseudonymet *Oluřsholm*).

Schlegels landsmand, hannoveraneren Brandis¹. Reaktionen inden for tyskorienterede kredse i Danmark blev naturligvis mere nuanceret. Et godt indblik giver følgende brev fra grevinde Schimmelmänn til grevinde Stölberg (23. marts 1813)²: »Le célèbre Schlegel qui est à Stockholm avec Md. de Staël a publié un écrit très bien fait où il offre un tableau trop vray de ce (sic!) misérable scène politique et du système continental de Nap. qu'il nous fait voir en son petit jour. Mais pour le Danemark il est haineux et étant tout Suédois et ami à brûler du prince Ponte Corvo il veut pour la Suède cette Norvège si convoitée là. Enfin l'écrit est *bon* au reste, il disparaît ici d'entre nos mains dès qu'on l'a lu, mais il sera bien lu.» Frederikke Brun blev mere oprigtigt indigneret. Mme de Staël afsværges sig højtideligt forfatterskabet, men afslår (30. marts 1813) at modtage en indbydelse til København, forfægter stadig ivrigere, som vi allerede har erfaret, kronprinsens politik, og i juli kommer det derfor til et definitivt brud mellem de to mangeårige veninder. Til trods herfor var Frederikke Brun af den overbevisning, at Mme de Staël ikke havde forfattet *le Système continental*. Hun skriver i en lille note til Mme de Staëls brev af 30. marts: »Jo, hun ville være blevet modtaget strålende (i København) inden udgivelsen af pamfletten *Sur le Système continental*, som blev tillagt hende! Men det var så langt fra hende, der havde skrevet den.»³ Som vi ser havde rygten om Mme de Staëls forfatterskab nået København. Som et autoritativt vidnesbyrd herpå citerer jeg et par linjer af et

¹ *Beurteilung der Schrift: Sur le système continental . . . , insoweit sie Dänemark betrifft*, Hamburg 1813. — I England udkom *A letter on the Conduct and Situation of Denmark from a Dane to an Englishman, written 30th May, 1813*, som kritiseredes af *Quarterly Review* (Okt. 1813, s. 211) samtidig med at *Sur le système continental* blev rost. *Edinburg Review*, hvis danskvenlige holdning er kendt, indvinder ingen anmærkning af schlegels skrift.

² *Efterladte papirer fra den Reventlowske Familiekreds 1770—1827* ved L. Bobé (1902), 5.

³ *K. V. von Bonstettens Briefe an Friederike Brun II* (Frankfurt am M. 1829), 19.

brev fra Rosenkrantz til Frederik VI (11. juli 1813): »Lord Castlereagh har taget Stoffet til sin Lovtale over Kronprindsen næsten ordlydende af det Fru v. Staël og Schlegel tillagte Værk om Continentalsystemet.«¹ Jeg slutter dette afsnit med at henvise til to kilder: den depeche (til Rumjantsev, 18. marts 1813), hvori Ruslands minister i Stockholm, van Suchtelen, livligt berømmer Schlegel og vedlægger seks eksemplarer af denne »lærde og ædle forfatters« skrift *le Système continental* (hvoraf et var bestemt for kejser Alexander)² — og et brev fra Gustav Löwenhielm til Mme de Staël (15. april 1813), hvori han beder Madame takke Schlegel for *le Système continental*, som har haft stor succes både i det russiske hovedkvarter og i de befriede dele af Tyskland³. Både Gustav Löwenhielm og Suchtelen tilhørte jo de aller inderste kredse, og den sidstnævnte var genstand for Schlegels ihærdige opvartning, noget som vakte hans excellence von Engeströms ærgrelse⁴.

Alle disse udtalelser, som jeg mener at kunne betragte som afgørende beviser på Schlegels forfatterskab, kan kun frakendes deres værdi, hvis man vil hævde, at Mme de Staël og Schlegel har villet og har haft held med sig til at dupere alle deres omgivelser. Trods al hendes indiskretion kan man ikke frakende Mme de Staël visse gaver i forstillelseskunsten. Hun skyede

¹ Havde Rosenkrantz glemt Baudissins oplysning, eller stolede han ikke mere på den? I slutningen af maj 1813 var Baudissin faldet i unåde og var blevet fængslet, fordi han havde nægtet at følge med på Kaas' sendelse til Napoleon. I hvert fald mærker man, at Rosenkrantz er opbragt over Castlereaghs dog meget forsigtige udtalelser om kronprinsens person. Jeg har gennemlæst referatet af denne tale uden at kunne finde et eneste ord hentet fra det være sig *le Système continental* eller det panegyriske forord til Mme de Staëls *Réflexions sur le Suicide*.

² Se A. Ahnfeldt: *Två krönte rivaler* II, (Stockholm 1887) 247 o f Ledet både af sine franske sympatier og af hensyn til sin interlokutor kritiserede Rumjantsev værket over for J. Q. Adams.

³ *Handlingar ur v. Brinckmanska Archivet* I (1859), 331—332.

⁴ L. von Engeström: *Minnen och anteckningar* II, 204, i brev til kronprinsen 13. juli 1813. For yderligere at chokere sin høje herre indberetter v. E., at Schlegel i sine breve til Mme de Staël kalder hende »ma chère amie«.

hverken list eller løgn for at dølge sit ægteskab med Rocca og havde for en tid held med sig dertil. Hun skal f. eks. ligefrem have friet til Jacob de la Gardie¹. Men man kan let forstå hendes bevæggrunde hertil. Derimod kan jeg ikke finde nogen plausibel grund til, at hun, i strid med de virkelige forhold, skulle tilskrive Schlegel forfatterskabet til *le Système continental*, eller til at han skulle have accepteret det. Gautier mener, at Mme de Staël skulle have frygtet repressalier mod sine slægtninge og konfiskation af sine midler i Frankrig. Slige hensyn kunne have gjort sig gældende før den Store Armés undergang, men i lige høj grad for Mme de Staël og Schlegel. Ved oversendelse af et første udkast til *Mémoire sur l'état de l'Allemagne* skrev Schlegel til kronprinsen (4. oktober 1812)²: »... je demande seulement de ne pas être nommé comme en étant l'auteur, pour ne pas perdre la possibilité de retourner dans ma patrie.« Men efter katastrofen i Rusland var der ikke flere hindringer. I og med skriftet *Réflexions sur le Suicide* med dets hymne til kronprinsen og dets allusioner mod Napoleon havde Mme de Staël sandelig underskrevet en definitiv krigserklæring mod tyrannen.

At *le Système continental* udkom anonymt beroede ikke på nogen frygt fra forfatterens side. Camouflagen kunne være opportun i begyndelsen af året 1813, og at den siden søgtes bibeholdt så længe krigen varede, var vel blot i overensstemmelse med skik og brug for sådanne pamfletter og understregede dens officieuse karakter. Jeg mener, at også psykologiske grunde taler for, at Schlegel har skrevet *le Système continental*. Hans had til Napoleon, Tysklands undertrykker, var lige så glødende som nogensinde Mme de Staëls, og sikkert mere konsekvent end hendes med kærlighed og modvillig beundring blandede følelser. En flygtig gennemlæsning af Schlegels *Remarques sur un article de la Gazette de Leipzig* eller *Dépeches et Lettres interceptées* giver beviser nok herpå. Og hans følelser mod Danmark var på grund af problemet Schleswig-Holstein alt andet end

¹ Se en artikel af P. Wieselgren, (udgiver af de De la Gardieske arkiver) i *Läsning för Bildning och Nöje* I (1847), 422.

² Bernadotteska Familjearkivet.

positive. I hans korrespondance med Mme de Staël, som Mme de Pange har udgivet, får hans danskerhad et udtryk, som selv for en uvildig dommer må forekomme usmageligt og ildevarslende. Schlegel var altså et veritabelt fund for Bernadotte. I store linjer harmonerede Schlegels meninger med, hvad der just da passede kronprinsens politik, og trods alt måtte man sætte Schlegel for højt til at tro, at han ellers ville have solgt sin pen. Men det er naivt som Brandt at tro, at hver mening Schlegel fører til torvs i propagandakrigen, er et adækvat udtryk for hans selvstændigt gennemtænkte opfattelse¹. Han var tværtimod parat til i høj grad at tilpasse sig efter ønsker fra den, han arbejdede for. Et brev af 24. maj 1813² med dets krybende vendinger afslører dette: »Je ne saurais mieux servir ma patrie qu'en subordonnant entièrement mes opinions individuelles aux vues vastes et libérales de Votre Altesse Royale . . . Je vous supplie, Monseigneur, de croire que je ne dis ni n'écris une seule parole sur les affaires publiques, qui ne soit dans le sens de vos intentions, autant que je puis les deviner. Tout ce que j'ambitionne, c'est que V. A. R. veuille m'accorder un certain degré de confiance, afin d'être en état de mieux connaître et admirer ses intentions.« En sådan medgørlighed var tilvisse meget behagelig og kunne næppe være blevet mobiliseret hos Mme de Staël.

Jeg er meget vel klar over, at falsk attribution og anvendelse af anonyme medarbejdere praktiseres særlig meget ved udgivelser af politiske pamfletter og lignende. Mme de Staël har hævdet, at det var hende, der havde skrevet Talleyrands tale i Nationalforsamlingen ved Mirabeaus død³. Hun har sikkert også ført pennen i Roccas navn⁴. Den loyale Engeström underskrev et memorandum i januar 1813, som næsten helt var udarbejdet af Wetterstedt og kronprinsen⁵. I sine

¹ Se f. eks. A. W. Schlegel s. 149.

² Bernadotteska Familjearkivet.

³ Se Wieselgrens cit. artikel, 469.

⁴ Se Mme de Pange i *Mélanges . . . Baldensperger*, II (Paris 1930), 161.

⁵ Engeström, *Minnen och Anteckningar* II, 204—205.

memoirer (I, 283) fortæller hertugen af Broglie om den store andel, han har haft i Benjamin Constants *Sur la responsabilité des ministres*. Höjer regner med, at Schlegels *Mémoire sur l'état de l'Allemagne* er blevet til i samarbejde med Gröben¹. Der kunne let findes mangfoldige andre eksempler. I *le Système continental* må Bernadotte selv have medvirket, i det mindste med oplysninger om sin virksomhed i Frankrig under Napoleons ægyptiske felttog og om sit forhold til hertugen af Enghien; Wetterstedt har sandsynligvis suppleret med detaljer fra Sveriges tidligere diplomatiske historie. Skulle Mme de Staël virkelig ikke også have haft en finger med i spillet? Jo, bestemt, men i meget mindre udstrækning end Gautier og hans meningsfæller regner med. Det er særdeles svært, også ved hjælp af stilistiske iagttagelser, at bevise, at Schlegel har skrevet *le Système continental*, og at udskille, hvad der eventuelt kan hidrøre fra Mme de Staël. Schlegel var et sproggeni, som beherskede et flertal af fremmede sprog og behandlede fransk indtil det fuldendte. Og naturligt nok var det Mme de Staëls stil, han tog som forbillede, man fristes til at sige pasticherede. Han har hendes retoriske stil med fint beregnede gentagelser og effektfulde stigninger og med sætninger, der bestandigt afbrydes af kolon og semikolon. Til udgiveren af *La France littéraire* skrev han²: »det er af hende (Mme de Staël), at han (afsenderen, Schlegel) har lært — som han beskedent selv udtrykker det — at skrive således, at man kunne læse ham i Europa«. Og Mme de Staël giver sin elev et godt vidnesbyrd: »Ingen kan nægte, at A. W. Schlegel, omend tysker, skrev godt nok til at kunne tillade sig at tale om Racine«³. Mme de Staëls arvinger overlod tillidsfuldt til Schlegel at rette »disse små unøjagtigheder i stilen, som kan undgå opmærksomheden selv i det omhyggeligst affattede manuskript« i det posthumt udgivne arbejde *Considérations sur la révolution française* (se forordet). Alligevel undlod Schlegel

¹ T. T:son Höjer i *(Svensk) Historisk Tidskrift* LIII (1933), 25.

² Se Quérard, VIII, s. v. Schlegel. A. W.

³ *De l'Allemagne* II, kap. 31.

aldrig, når lejligheden bød sig, at lade kompetente franskmænd gennemse sit manuskript. Dette fremgår af Benjamin Constants brev til Villers (5. december 1813): »Min brochure og korrigeringen af et skrift, som jeg har lovet Schlegel at foretage, vil bevirke, tror jeg, at jeg må opholde mig her hele januar måned¹. Uden tvivl gjorde Mme de Staël ham en lignende tjeneste med *le Système continental*. Vil man overhovedet se nogen faktisk baggrund for den sladder, som blev videreført af Russell, kan man søge den i dette forhold². Mme de Staëls stilistiske talent er ikke i særlig høj kurs i vore dage. Det er i nogen grad en fordom. Schlegel skriver misundelsesværdigt godt³, men han når dog sjælden sit forbillede i livlighed og elegance⁴. Schlegels ironi forekommer mig insisterende, tung, en smule tysk. Et par eksempler: »On nous peint la France entière empressée à prendre les armes pour défendre son monarque bénin, hélas si cruellement troublé dans son existence pacifique« (s. VI); »la

¹ Isler, *Auswahl aus dem handschriftlichen Nachlasse Ch. de Villers* (1879). Det drejer sig om *Dépêches et lettres interceptées* (med fortale af Schlegel).

² I Stockholm skrev Mme de Staël *Dix années d'exil*, forberedte udgivelsen af *Réflexions sur le Suicide* og *De l'Allemagne* og påbegyndte antagelig *Considérations sur la Révolution française*, altsammen arbejder som givetvis også kunne vække kronprinsens interesse.

³ Gautiers mistanker må være bevis nok.

⁴ Af alle kritikere har alene tyskeren Rahel, og ret overdrevet, anket over stilen: »lahm geschrieben, unfranzösisch, und ein paarmal daher unverständlich.« — — I det mindste et ufransk ord er undsluppet Mme de Staëls retoucheringsarbejde (*le Système continental*, s. 53): »ce cri bannal de la liberté des mers.« Bannal med to n'er er ingen trykfejl for *banal* = trivielt, som Koht synes at tro. Det genfindes i alle udgaver, jeg har kunnet opspore, incl. pariserudgaven. Og at ordet ikke er oversat i en engelsk udgave, beror ikke på oversætterens ønske om at censurere teksten, men på at han ikke har forstået glosen. Meningen fremgår ellers tydeligt nok af sammenhængen og er omtrent *feltråb, stridsråb*: »härskri« hedder det i den svenske udgave, i den tyske *Bann-Geschrey*, i en anden tysk udgave med Schlegels navn *Feldgeschrey*. Som sagt findes *cri bannal* mig bekendt ikke belagt i den franske litteratur, og i hvert fald ikke i noget leksikon. Men det var nærliggende, særlig for en kender af fransk middelalder som Schlegel, at danne denne neologisme med udgangspunkt i udtrykket *crier le ban*.

république cisalpine, à ce que disaient les gazettes, commit ce suicide politique, poussée par une passion irrésistible pour son bienfaiteur» (s. 23). »La France voulut alors donner à l'Europe, au monde entier, des modes parisiennes en politique: et le moyen, de ne pas accepter avec extase des Constitutions façonnées dans la résidence du bon goût!« (s. 72). Her tror jeg endog at kunne mærke et tilløb til gallofobi, en følelse, som Schlegel ellers nogenlunde skjulte. Men finder man i *le Système continental* virkelige *bons mots*, som når Boulognelejren kaldes »en svømmeskole på landjorden« (école de natation à sec, s. 20), når det hedder, at kejserdømmets eneste permanente konstitution var den kejserlige etikette (s. 22), eller når der tales om »les bénédictions de leur nouvel ordre ou désordre social« (s. 72), er man så meget desto mere villig til at give Mme de Staël æren for dem. Men hvilken kontrast mellem Mme de Staëls lovord til kronprinsen og Schlegels! Schlegel tangerer straks det svulstige, medens Mme de Staël i virkeligheden i sine udtryk for begejstret beundring går videre end Schlegel uden dog derved at krænke den gode smag.

Gautiers forsøg på ved fremdragning af ligheder at bevise, at *Réflexions sur le Suicide* og *le Système continental* skulle stamme fra samme hånd, er direkte mislykkede. I de fleste tilfælde drejer det sig om rene klicheer, som når England kaldes en frihedens ark eller når det hedder: »Cette nation suédoise, jadis si illustre dans l'histoire« (Syst. cont, ss. 88—89). En eneste parallel er interessant og kunne have virket overbevisende: »Un Français disait de Vous, Monseigneur, que vous réunissiez la chevalerie du Republicanisme à la chevalerie de la Royauté« (*Suicide* s. III, kursiveret af Mme de Staël) — »Le Prince Royal de Suède a porté la chevalerie dans le républicanisme aussi bien que dans la royauté« (Syst. cont. s. 89). Gautier nævner ikke den væsentlige kendsgerning, som straks forandrer sagen, at Mme de Staëls udtryk er et citat. Hvem er denne citerede, veltalende franskmand? Muligvis tager jeg fejl, men jeg har en mistanke om, at den pågældende, hvis navn Mme de Staël

foregiver ikke at kende, er forfatteren til den franske pjece *le Système continental*, altså Schlegel selv¹. Sikkert er det, at *Réflexions sur le Suicide* udkom efter *le Système continental*, noget som kuldkaster Gautiers bevisførelse². Sidstnævnte skrift kan ikke være gået i handelen før 3. marts³; Mme de Staëls selvmordsbog var i hvert fald ikke færdigtrykt 30. marts 1813, da hun lover at sende den til Frederikke Brun, og første gang, jeg har set den annonceret, er i *Stockholmsposten* 28. april 1813.

Det har været mig en vis tilfredsstillelse at konstatere, at alle omstændigheder peger på Schlegel som forfatter til *le Système continental* og ikke på Mme de Staël. Dels for i nogen grad at eliminere en anledning til misstemning mod Mme de Staël, som har sat sig nogle spor i Danmark og Norge, dels — og ikke mindst — fordi skriftet ikke forekommer mig Mme de Staëls geni helt værdigt. Det er Schlegels bedste politiske værk, det har sikkert ikke undladt at gøre indtryk på samtiden, det har betydelig historisk interesse. Men hvor blegt, ukunstnerisk og tidsbestemt tager det sig ikke ud ved siden af mesterværket blandt alle de propagandaskrifter, Bernadotte har inspireret:

¹ I brevene til Frederikke Brun fra marts 1813 og fremefter findes ofte argumenter og ideer fra *le Système continental*. Reminiscenser fra Schlegels *Réflexions sur l'état actuel de la Norvège* findes i *Considérations sur la Révolution française*. Hos Mme de Pange, s. 596, kan man i detaljer følge, hvorledes Mme de Staël i en artikel om Camões delvis kopierer Schlegel; dennes indflydelse på både *De l'Allemagne* og *Réflexions sur le Suicide* (episoden om von Kleist) er også bekendt.

² Forordet til *Réflexions sur le Suicide* er dateret i de første udgaver. Dateringen *december 1812* stammer fra en udgave fra 1814 og genfindes i *Œuvres complètes* III, og beviser intet.

³ Titelbladets opgivelse af februar må være usand. Crusenstolpe, *Historiska personligheter* II, 239 (C. er ofte bedre end sit rygte, i dette spørgsmål er han perfekt underrettet) gengiver, foruden et par breve på fransk fra Schlegel til Delén, hofkansler Wetterstedts (naturligvis ulovlige) tilladelse (dateret 2. marts 1813) til den falsificerede angivelse af trykkestedet, Hamburg. Denne dato stemmer udmærket med annoncen i *Stockholmsposten* og Baudissins depeche. Schlegels »for halvanden måned siden« (se s. 6) skal åbenbart ikke tages alt for hogstaveligt.

Benjamin Constants *De l'Esprit de Conquête et de l'Usurpation*, som takket være sin form og sit indhold er en altid lige aktuel appel mod krig og diktatur¹.

Résumé.

Le pamphlet *Sur le système continental et sur ses rapports avec la Suède* parut à Stockholm en mars 1813, sans nom d'auteur. C'est un violent réquisitoire contre l'impérialisme français, une plaidoirie pour la participation active de la Suède dans la lutte contre Napoléon et pour l'annexion de la Norvège à la Suède. La brochure eut une large diffusion tant en Suède que sur le continent, en Angleterre et aux Etats-Unis. Elle fut traduite en plusieurs langues. On l'attribua souvent à Mme de Staël qui fut même nommée comme son auteur dans quelques éditions, mais dès 1814 Auguste-Guillaume Schlegel en revendiqua officiellement la paternité. Néanmoins, l'attribution en reste controversée. Si la plupart des savants qui se sont occupés de la question ajoutent foi à l'assertion de Schlegel, il y en a eu d'autres (Paul Gautier, M. Louis Bobé) qui soutiennent que seule Mme de Staël a pu écrire ce petit chef-d'œuvre de propagande efficace. Dernièrement M. Halvdan Koht a embrassé cette thèse en produisant un témoignage qui émane en dernier ressort d'un ancien serviteur de Mme de Staël.

Nous sommes persuadé que Schlegel est seul l'auteur de la brochure. Dans maintes correspondances diplomatiques et privées, souvent inédites, il se trouve que toutes les personnes initiées partageaient cette certitude, notamment le groupe staëlien avec Benjamin Constant et Charles de Villers et le chargé d'affaires du Danemark à Stockholm, le comte Wolf de Baudissin, en 1813 le fiancé presque officiel d'Albertine de Staël. Les témoignages de Mme de Staël et de Schlegel sont nombreux et concordants et inspirent confiance. Un intérêt particulier revêt une mise au point péremptoire que Mme de Staël, aussitôt débarquée à Londres, fit insérer dans *l'Ambigu*.

¹ Se min artikel, *Benjamin Constant og Bernadotte, De l'Esprit de Conquête et de l'Usurpation og dens tilblivelse* (Københavns Universitets Festskrift, 11. marts 1950). Tilsidst vil jeg varmt takke Professor Thorvald T:son Højer for uundværlig hjælp i råd og dåd og mine venner Lars Wiberg, Sigurd Fries og Einar Tassing for bibliografiske oplysninger fra bibliotekerne i Uppsala, Stockholm og Paris.

Les arguments stylistiques dont s'est servi Gautier pour attribuer le pamphlet à Mme de Staël ne résistent pas à l'examen. Schlegel savait admirablement le français; le style du *Système continental* est le même que celui de ses autres écrits français. Les rapprochements précis avancés par Gautier se réduisent à quelques clichés, des slogans politiques. Il est vrai qu'une phrase de retrouve presque identique dans le *Système continental* et dans les *Réflexions sur le suicide* de Mme de Staël. Mais c'est une citation que celle-ci a tirée de l'opuscule de Schlegel: les *Réflexions* parurent plusieurs semaines après le *Système continental*.

Si, malgré tout, l'attribution du pamphlet à Mme de Staël a trouvé un large crédit, nous ne serions pas étonné d'y voir l'effet d'insinuations émanant des cercles officiels de Stockholm, où on pouvait trouver flatteur de paraître disposer d'une auxiliaire de l'envergure de Mme de Staël, dont la célébrité, sauf peut-être en Allemagne, éclipsait celle de Schlegel.